

Гончарук В.В.

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент
кафедри трудового та господарського права
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПОНЯТТЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Проблеми ролі та місця особи в державі, її прав, обов'язків і соціального захисту, є надзвичайно важливими у суспільному житті. Держава зобов'язана піклуватися та вирішувати проблеми, пов'язані з охороною громадянських прав і свобод, охороняти особу від будь-яких посягань на її свободу як з боку злочинців, так і державних органів. Юридична відповідальність була й залишається одним із найважливіших засобів, спрямованих на забезпечення державної охоронної функції, інститут якої є важливим фактором реалізації прав і свобод особи у суспільно-політичних реаліях. Особливої актуальності він набуває у відношенні до працівників органів внутрішніх справ.

Розглядаючи питання юридичної відповідальності необхідно зазначити, що вона є одним із найважливіших елементів правового статусу. Юридична відповідальність лежить в основі службової активності, сумлінного відношення кожного працівника органів внутрішніх справ до своїх службових обов'язків. Вона є основним методом, що забезпечує ефективне функціонування службових повноважень, однією з правових гарантій належного виконання завдань, компетенції, повноважень у конкретній галузі державного управління. Її межі визначаються службовими повноваженнями й обов'язками працівника з однієї сторони, і свободою у виборі моделі поведінки – з іншої.

Сутність юридичної відповідальності конкретного працівника органів внутрішніх справ полягає у його обов'язку понести покарання (стягнення), накладене за порушення вимог правових розпоряджень, що регулюють його службово-трудова діяльність, вона настає за порушення законності, службової дисципліни, невиконання або неналежне виконання ними своїх посадових обов'язків.

Так, відповідно до ст. 25 закону України «Про міліцію» [1] працівник міліції у межах повноважень, наданих цим законом та іншими законодавчими актами, самостійно приймає рішення і несе за свої протиправні дії або бездіяльність дисциплінарну чи кримінальну відповідальність [1]. Працівник міліції, який виконує свої обов'язки відповідно до наданих законодавством повноважень та в межах закону, не несе відповідальності за завдані збитки [1].

Такі збитки компенсуються за рахунок держави. Проте, службова особа міліції, яка порушила вимоги закону або неналежно виконує свої обов'язки, несе відповідальність у встановленому порядку.

Згідно з п. 23 Положення про проходження служби рядовим та начальницьким складом органів внутрішніх справ [2], особи рядового і начальницького складу несуть дисциплінарну, адміністративну, матеріальну та кримінальну відповідальність згідно зі законодавством.

Відповідно до положень ст. 15 Кодексу України про адміністративні правопорушення [3] військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів, а також особи рядового і начальницького складів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів внутрішніх справ і Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами. За порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм, правил полювання, рибальства та охорони рибних запасів, митних правил, вчинення корупційних правопорушень, порушення тиші в громадських місцях, неправомірне використання державного майна, незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, невжиття заходів щодо окремої ухвали суду чи окремої постанови судді, щодо подання органу дізнання, слідчого або протесту, припису чи подання прокурора, ухилення від виконання законних вимог прокурора, порушення законодавства про державну таємницю, порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави, ці особи несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах [3]. До зазначених осіб не може бути застосовано громадські роботи, виправні роботи й адміністративний арешт.

Від матеріальної відповідальності не звільняються працівники органів внутрішніх справ, на них розповсюджуються норми Положення про матеріальну відповідальність військовослужбовців за шкоду, заподіяну державі, затвердженого постановою Верховної Ради України від 23 червня 1995 року № 243/95-ВР [4], відповідно до п. 2 якого відшкодуванню підлягає пряма дійсна шкода, заподіяна розкраданням, пошкодженням, втратою чи незаконним використанням військового майна, погіршенням або зниженням його цінності, що спричинило додаткові витрати для військових частин, установ, організацій, підприємств та військово-навчальних закладів для відновлення, придбання майна чи інших матеріальних цінностей або надлишкові виплати. Умовами настання матеріальної відповідальності

працівників органів внутрішніх справ є: (а) заподіяння прямої дійсної шкоди; (б) протиправної їх поведінки; (в) причинного зв'язку між протиправною поведінкою і настанням шкоди; (г) вини у заподіянні шкоди. Залежно від того, навмисно чи з необережності заподіяно шкоду, а також з урахуванням суспільної небезпечності дії (бездіяльності) винної особи та обставин, за яких заподіяно шкоду, і вартості майна до військовослужбовців і призваних на збори військовозобов'язаних застосовується повна або обмежена матеріальна відповідальність.

Отже, будь-яке порушення законності та службової дисципліни працівником підрозділу характеризується як правопорушення, згідно з яким до працівника повинні бути вжиті відповідні заходи впливу, передбачені діючим законодавством, у тому числі, підзаконними актами, серед яких не лише Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ [2], але й Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України [5]. Цей Статут [5] визначає сутність службової дисципліни, обов'язки осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України стосовно її дотримання, види заохочень та дисциплінарних стягнень, порядок і права начальників щодо їх застосування, а також порядок оскарження дисциплінарних стягнень.

Специфікою дисциплінарної відповідальності є те, що вона настає за вчинення дисциплінарного проступку та полягає в накладенні дисциплінарного стягнення адміністрацією установи чи вищими органами та особами на працівників і службовців цієї установи в установленому законом порядку. Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України [5] поширюється тільки на рядовий та начальницький склад органів внутрішніх справ. Співробітники та службовці в органах внутрішніх справ несуть відповідальність на загальних підставах і положення статуту на них не розповсюджуються.

Розумне та грамотне використання означених нормативних актів при врахуванні ступеня складності вини особи, яка здійснила правопорушення можуть бути результативними на шляху посилення відповідальності за свої дії працівника органів внутрішніх справ. Сьогодні в Україні назріла гостра потреба покращення професійних якостей персоналу органів внутрішніх справ та внутрішніх військ. Сприяти, при вирішенні цього завдання, можуть, у значній мірі, уміле застосування керівниками всіх рівнів законодавчої бази у сфері охоронних юридичних норм.

У зв'язку з виконанням працівниками органів внутрішніх справ службових обов'язків, Кримінальним кодексом України [6] передбачена їх особиста відповідальність за злочини у сфері службової діяльності.

Службовим злочином визнається діяння (дія або бездіяльність) службової особи, пов'язане з використанням нею наданої їй влади або службового становища з порушенням правильної діяльності державного апарату або апарату підприємств, установ чи організацій незалежно від форми власності, з заподіянням істотної шкоди правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб.

Таким чином, юридична відповідальність працівників органів внутрішніх справ – це об'єднані правові відносини між самим органом внутрішніх справ і правопорушником. Основні питання, які знаходять вирішення у межах цих правоохоронних відносин, – наявність або відсутність факту правопорушення, необхідність застосування санкції і визначення її в межах конкретних обов'язків, правообмежень винного в правопорушенні (або звільнення від відповідальності), реалізація цих обов'язків і правообмежень, – конкретизують, деталізують юридичну відповідальність осіб рядового і начальницького складу, адже відповідальність завжди конкретна.

Література

1. Про міліцію : Закон України : від 20.12.1990, № 565-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 4. – Ст. 20.
2. Положення про проходження служби рядовим та начальницьким складом органів внутрішніх справ України : Постанова Кабінету Міністрів України : від 29.07.1991, № 114 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=114-91-%EF>
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України : від 07.12.1984, № 8073-X // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51 (додаток). – Ст. 1122.
4. Положення про матеріальну відповідальність військовослужбовців за шкоду, заподіяну державі : Постанова Верховної Ради України : від 23.06.1995, № 243/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 25. – Ст. 193.
5. Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України : Закон України : від 22.02.2006, № 3460-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 29. – Ст. 245.
6. Кримінальний кодекс України : Закон України : від 05.04.2001, № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

Гончарук, В.В. Поняття юридичної відповідальності працівників органів внутрішніх справ [Текст] / В.В. Гончарук // Актуальні проблеми юридичної науки на шляху сучасної розбудови держави і суспільства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 5-7 червня 2014 р. /

Ред.кол.: В.С. Венедіков, А.М. Куліш, М.М. Бурбика; За ред.: В.С. Венедікова, А.М. Куліша. - Суми : СумДУ, 2014. - С. 148-152.